

CERCETĂRI PRIVIND BISERICA MĂNĂSTIRII SĂRINDAR DIN BUCUREȘTI

ARISTIDE ȘTEFĂNESCU

Într-o săpătură efectuată în scopuri gospodărești, în squarul din fața Cercului Militar Național ¹, au fost scoase la iveală interesante vestigii. Săpătura se situează între terasa Cercului Militar Național și trotuarul de pe această parte a Căii Victoriei, în zona cuprinsă între Bulevardul Mihail Kogălniceanu și strada Constantin Mille, fostă Sărindar.

Săpătura având dimensiuni reduse, impuse de rețeaua de cabluri telefonice și electrice existente în zonă, se află pe locul, pe care, cu ani în urmă, funcționa un ceas al florilor. Asupra acestui reper ne atrăgea atenția, cu insistență, ilustrul cercetător al Bucureștilor, Dinu V. Rosetti, intuind că undeva, în acea zonă, ar fi putut să se găsească ceva, din vestigiile bisericii mănăstirii Sărindar. Acestea dispăruseră din peisajul bucureștean în secolul nostru, o dată cu construcția Palatului Cercului Militar. Săpăturile efectuate în ultimele decenii, la diverse adâncimi, au fost urmărite de specialiștii Muzeului de istorie și artă al municipiului București (Dinu V. Rosetti, Panait I. Panait, Aristide Ștefănescu). Din păcate, rezultatele au fost, de fiecare dată, sub așteptări, neputându-se surprinde nici un fel de urmă a bisericii și nici vreun reper asupra acestui mare monument bucureștean dispărut în 1896. S-a afirmat chiar că la demolare, biserica ar fi fost demontată până la partea de jos a fundațiilor.

De fiecare dată când s-au practicat săpături în această porțiune de oraș, am fost surprins de absența înmormântărilor tradiționale, lângă un asemenea monu-

ment de cult.

Săpătura efectuată în cursul lunii noiembrie 1992 a avut o formă relativ trapezoidală, măsurând la gură 15 m. pe axul nord-sud și 6 – 7,4 pe axul est-vest ².

Primele indicii asupra existenței unor vestigii au fost remarcate la 2,5 m. est de arcada nordică a fântânii de la marginea terasei palatului, la o adâncime de 2,81 m., pe care n-au atins-o nici una din săpăturile anterioare.

Vestigiiile descoperite astfel se prezintă ca o masă de zidărie compactă, groasă de 1,5-2,10 m, din cărămidă subțire și mortar de var, conținând și cuiburi de var nestins. Zidul are aspectul compact al zidărilor din prima jumătate a secolului al XVII-lea. Nu se mai păstrează nimic din elevația construcției, zidul dezvelit aparținând fundației masive, cu mult mortar curs la marginile șanțului de fundație. El a fost demontat până sub nivelul de călcare al constructorilor, fiind suprapus de o temelie, în arc, a unui zid, ce susținea, altă dată, o suită de statui din ipsos.

Zidăria descoperită se desenează prezentând câteva frângerii și curburi. Ea are un tronson cu orientarea est-vest, măsurând 3,6 m. lungime. Un al doilea tronson, în continuarea celui dintâi, este orientat nord-sud și măsoară 3,10 m. la exterior, pentru ca apoi, pe 1,60 m. el să continue cu cel de-al treilea tronson orientat est-vest, manifestând tendința de a marca o construcție absidată.

Așa cum se desenează fundația descoperită, la dimensiunile săpăturii efectuate, este greu de identificat cu exactitate ce porțiune a construcției a fost dezvelită, iar de extins săpătura, pentru moment, nu poate fi vorba.

Analizând aspectul general al vestigiilor, cu colțurile rotunjite, am fost tentați să credem că ea putea să aparțină unei prezumtive abside sudice a bisericii. Dar în acest caz lăcașul ar fi avut o poziție excentrică în raport cu ansamblul vechi marcat și prin trama stradală realizată după demolarea mănăstirii. Această situație ar fi contrazis toate reprezentările și fotografiile păstrate până în zilele noastre.

Ridicarea topografică ³ a oferit câteva repere permițând identificarea porțiunii descoperite cu colțul nord-estic al naosului, la nașterea absidei altarului, mai restrâns decât lărgimea navei bisericii. În acest sens poate fi adus ca argument și faptul că pe aliniamentul zidului nord-sud, cu colțurile rotunjite, acesta nu continuă spre nord dîncolo de întâlnirea cu primul tronson, orientat est-vest, drept zidul de legătură, existent adesea sub pardoseală.

Lipsa acestuia presupune și faptul că tâmpla bisericii Sărindar nu se sprijinea pe un zid, care să închidă spre vest absida altarului. Situația a mai fost întâlnită și în cazul marelui edificiu de la Cotroceni, ctitoria lui Șerban Vodă Cantacuzino, ridicată câteva decenii mai târziu ⁴.

Cel de-al doilea argument în acest sens poate fi socotit cel legat de absența mormintelor. În partea de nord a naosului și în altar nu se practicau înhumări.

Dacă identificarea cu precizie a porțiunii surprinse și completarea desenului și, în funcție de acesta, stabilirea formei bisericii rămâne o problemă de rezolvat, în ceea ce privește datarea acestei construcții problemele nu sunt lipsite de greutate. După materialul de construcție – cărămida și mortarul – și după tehnica de lucru, vestigiile aparțin primei jumătăți a secolului al XVII-lea.

Revenim asupra lipsei mormintelor. Ea s-ar putea datora lipsei unor asemenea practici în naos și altar, dar și faptul că în cursul deranjamentelor produse în momentul construirii Palatului Cercului Militar Național a putut fi desființată și necropola, o dată cu tot ce mai exista din construcție, până la un nivel inferior celor mai vechi înmormântări. Nu lipsesc nici opiniile că zidurile împrejmuitoare ale mănăstirii Sărindar coborau împreună cu cimitirul spre balta negustorului Dura ⁵ (Cișmigiul de astăzi).

Indiscutabil, momentul în care a fost demolat lăcașul a perturbat complet și situația stratigrafică, lipsindu-ne de un prețios ajutor în datarea vestigiilor.

Stratigrafia surprinsă în groapa săpată și amenajată pentru observații arheologice este extrem de puțin

concludentă. Nu putem vorbi de o stratigrafie de interes istoric.

Nu poate fi precizat nivelul de construcție al bisericii și nici alte nivele de funcționare.

Lipsește și nivelul de demolare, care ar fi putut să fie coroborat cu înălțimea maximă până la care se mai păstrează zidurile bisericii.

Nu există nici un strat conținând moloz cu cărămidă îngustă, aparținând vreuneia din fazele în care ar fi putut fi afectate zidurile complexului mănăstiresc sau ale vechii bisericii.

Nu au putut fi observate nici fragmente din decorația picturală a bisericii, cum nu s-au întâlnit nici elemente din decorația litică a lăcașului.

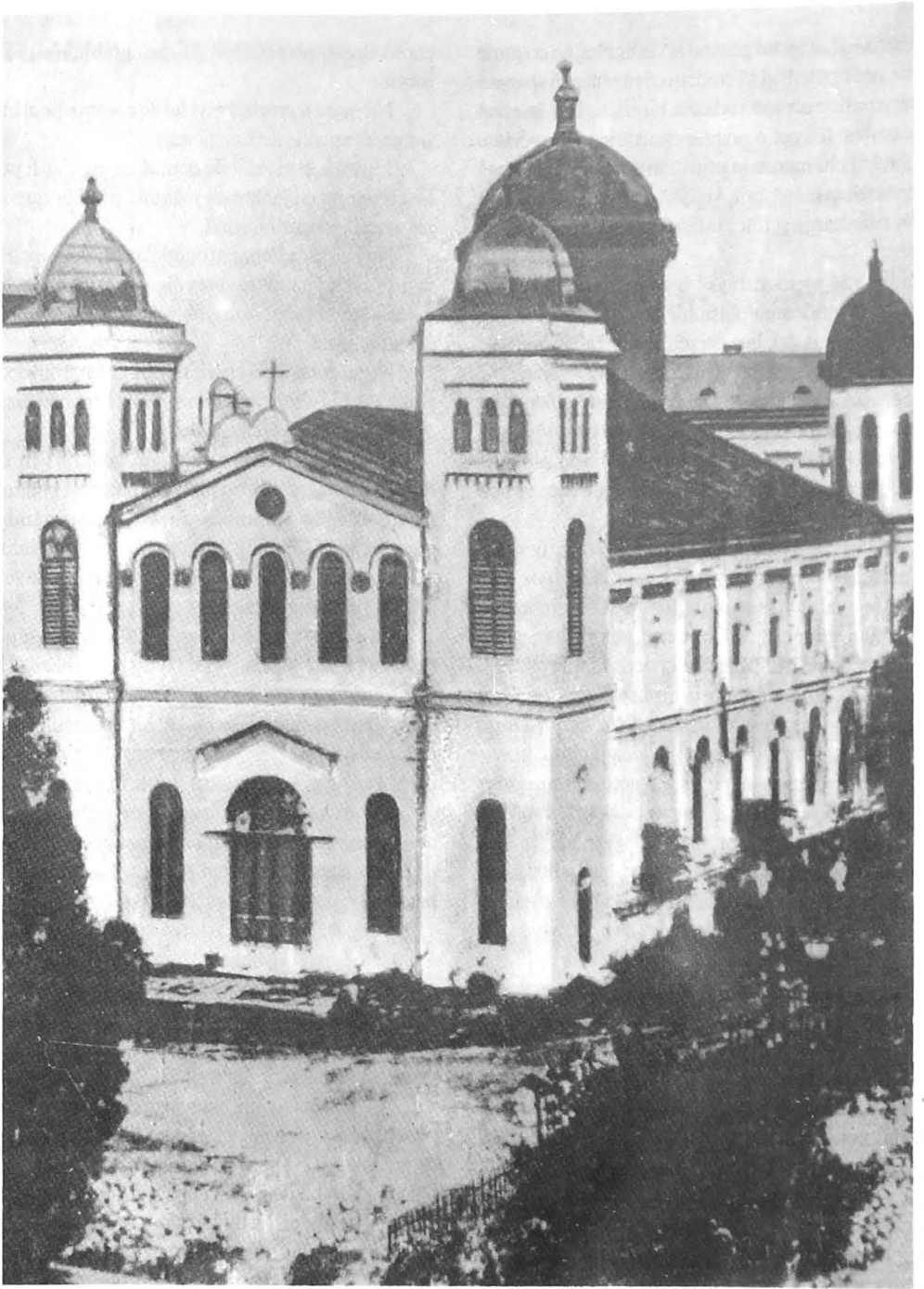
Deasupra cioturilor zidurilor, la – 2,81 m față de nivelul actual, se află un pământ mazăros, conținând și fragmente de cărămidă groasă, aparținând fazei construcțiilor Cercului Militar. Această umplutură, de nuanță castanie, făcută peste zidurile demolate se ridică 1,65 m deasupra zidului.

Pe o grosime de 1,15 m se află, apoi, un pământ cenușiu cu lentile de nisip și pietriș, conținând și bucăți de cărămidă groasă. Este un pământ purtat. A fost adus și nivelat, constituind vechiul nivel al terenului din jurul Cercului Militar. Deasupra, în ultimii 0,28 m, distingem pământul de grădină pentru florile din peluză.

În privința resturilor zidurilor vechi, în discuție, acestea se adânceau în pământul castaniu-virgin, extrem de tasat. Vestigiile se mai păstrează adâncite în acest pământ pe porțiuni variind între 0,40 m și 0,80 m.

Se poate trage concluzia că în momentul construirii Palatului Cercului Militar Național s-a efectuat, mai întâi, o săpătură de mari dimensiuni, care pare să fi fost cu mult mai extinsă decât suprafața ocupată de clădirea propriu-zisă, golul rămas, după ridicarea zidurilor, fiind umplut la încheierea lucrărilor.

Considerăm interesantă și prezentarea unor observații privind actuala topografie a terenului. Aceasta se prezintă ca o terasă ceva mai înaltă, ce se detașează abia perceptibil de partea de la vest, ocupată de actuala clădire a palatului. La limita părții carosabile de pe Calea Victoriei se mai poate remarca coama meandrată a dealului, separând mai multe lăsături ale terenului. Foarte probabil, aceste cute ale terasei, ca și pantele lor, vor fi fost cu mult mai pronunțate în epoca medievală. Astăzi mai percepem panta terenului spre adâncitura Cișmigiului, de la vest, ale cărui maluri vor fi fost cu

Înfățișarea bisericii Sărintarului din București, pe locul căreia se află acum Cercul Militar Național

totul altele decât cele actuale.

Cea de-a doua pantă marchează adâncitura dinspre sud. Între cele două locuri de acumulare a apelor exista o legătură, prin care se drena excesul de ape din Cișmigiul primăverilor ploioase. Acest dren se numea Pârâul Tabacilor, afluent de partea stângă al Dâmboviței.

Așadar, mănăstirea Sărindar, cu curtea ei mare, ocupa partea înaltă a terasei de la est de bolta Cișmigiului, extinzându-se pe coama terasei spre sud. Cu partea de vest a curții, mănăstirea se angaja în panta ce cobora până la oglinda de apă a lacului.

Prin descoperirile înfățișate dispunem, în acest moment, de un reper topografic cert asupra bisericii mănăstirii Sărindar, ce ne poate folosi în cazul săpăturilor viitoare, din acest sector, pentru realizarea unei imagini cât mai complete a lăcașului din centrul complexului.

Nu am reușit nici de această dată să aducem vreo contribuție la atât de disputata problemă a existenței sau nefuncționării, pe acest loc, a unei biserici mai vechi decât veacul al XVII-lea.

Tradiția afirmă că biserica mănăstirii Sărindar ar fi fost cea mai veche de la București, datând de pe la 1359 sau 1369. În urma unei victorii reputate de legendarul comite Dragomir, pârălabul cetății Dâmbovița, împotriva lui Ludovic regele Ungariei, Vlad sau Vladislav Basarab Voievod (1364-1373) ar fi clădit o biserică pe locul bătăliei ⁶. Se amintește, uneori, și o inscripție în acest sens, a cărei veridicitate este pusă la îndoială ⁷.

Unul din cei mai cunoscuți autori de istorii ale bisericilor bucureștene, și a istoriei orașului, Popescu Lumină, atribuia biserica din mijlocul pădurilor, ce avansau până în centrul de azi al orașului, fraților lui Mircea cel Bătrân, fără să precizeze care anume ar fi ridicat-o ⁸, "*pentru ca să aibă casă de rugăciune și adăpost când veneau la vânătoare prin aceste locuri acoperite cu păduri mărețe*" ⁹.

Gh.I.Ionescu-Gion reiterează părerile exprimate până în 1899, menționând și el unele ipoteze, printre care credința preotului Grigore Musceleanu că biserica Sărindar ar fi fost ctitorită de Vlad, banul de Severin și duce al Făgărașului ¹⁰. Conchide, în același timp, că foarte probabil înaintea lui Matei Basarab a fost un lăcaș din lemn ¹¹.

B.P.Hașdeu atribuia această biserică lui Vladislav Basarab și o data în anii 1364-1365. Tot ilustrul om de cultură considera că inițial purta numele de

biserica "Coconilor" ¹².

Dacă un asemenea lăcaș va fi existat cu adevărat, fiind anterior celui descoperit de noi, considerăm că dimensiunile acestuia vor fi fost modeste, incomparabile cu ceea ce sugerează dimensiunile fragmentului dezvelit. Nu știm unde ar fi putut funcționa, pentru că în cursul observațiilor noastre n-am surprins nici un reper.

Într-un recent studiu, aprofundat, luându-se în considerație unele elemente databile în secolul al XVI-lea, precum și mărturia unui număr de 12 boieri, menționând că moșia Giulești, de lângă București, a fost dăruită de Mihai Viteazul mănăstirii Sărindar, s-a ajuns la concluzia că mănăstirea Sărindar "*nu aparține în nici un caz perioadei domniei lui Matei Basarab, după cum se credea, fiind mai veche cu peste jumătate de secol*" ¹³.

Și, totuși, mulțimea istoricilor tinde să atribuie lui Matei Basarab ctitorirea acestui important lăcaș al orașului, așezat pe locul oferit de boierii Cocorești ¹⁴.

Andrei Oțetea consideră că Matei Basarab ar fi refăcut mănăstirea Sărindar ¹⁵. Opinia e reluată de N. Stoicescu.

Memorialistul Alexandru Predescu afirmă că printre copacii densei păduri care străjuia marginea de nord a Bucureștilor a ridicat Matei Voievod mănăstirea Sărindarului ¹⁶.

Cercetătorul Dan Berindei afirmă cu claritate că mănăstirea Sărindar era una din ctitoriile înălțate în capitală de Matei Basarab ¹⁷.

Fără să fi putut tranșa definitiv această discuție, datorită cauzelor obiective, impuse de dimensiunile săpăturii și situația vestigiilor, descoperirile noastre nu confirmă refacerea bisericii de către Matei Basarab pe fundații mai vechi ¹⁸.

Așa cum rezultă din analiza vestigiilor cercetate de noi, acestea sunt unitare ca aspect și tehnologie și în nici un caz nu poate fi vorba de o etapă mai veche la partea de jos a lor, deasupra căreia să se fi așezat o alta ulterioară.

Nu putem exclude ideea funcționării unui lăcaș anterior celui ale cărui fundații le-am putut observa. Acesta, situat în pădurea de la marginea de nord a Bucureștilor, putea fi construit la o dată anterioară, din lemn, sau în orice caz fără dimensiunile pe care le-a dobândit biserica în secolul al XVII-lea.

Nu avem nici un indiciu asupra construcției,

din această fază, anterioară secolului al XVII-lea, dar dacă cimitirul vechi ¹⁹ era situat, pe pantă, spre vest de monumentală construcție a Palatului Cercului Militar, este de presupus că și biserica veche, dacă va fi fost, va fi fost ceva mai la vest, mai aproape de oglinda de apă a lacului din apropiere. Foarte probabil vechea biserică,, având cimitirul în jur, a putut funcționa paralel cu noul lăcaș, cel puțin o vreme, servindu-i ca bolniță sau capelă de cimitir.

Fundația din cărămidă și mortar,, având o grosime de până la 2,10 m, aparține unei construcții masive, din veacul al XVII-lea. Este greu de spus dacă aceasta ar fi putut fi ridicată de Matei Basarab sau de un alt voievod ctitor al acestei perioade, sau un mare boier al voievodului. Dar, pomind de la realitatea politicii constructive a domnitorului muntean, amintim și înscrisul din condica mănăstirii, unde se specifică faptul că este "făcută din temelii ei dă răposatul Matei Voievod, și cu Radu (Cocorescu) biv vel logofăt" ²⁰. Este adevărat și faptul că înscrisul respectiv a fost făcut mai târziu, pe la 1730-1731 și că preluând o informație defectuoasă putea să inducă în eroare pe cei ce au studiat-o și ne mai poate deruta și pe noi.

De luat în seamă și faptul că boierii Cocorești aveau în apropiere proprietăți și case, dar cu deosebire faptul că de-a lungul mai multor veacuri, secolele XVII-XIX, ei s-au erijat în ocrotitori și binefăcători ai acestui lăcaș ²¹. Temporar și alții și-au revărsat generozitatea asupra așezământului monastic de la Sărindar. Chiar Constantin Brâncoveanu Voievod a dăruit și a ctitorit pe la Sărindar, înzestrând mănăstirea ²², ca bun creștin, dar și ca scoborător din neamul Basarabilor. Iar biserica trecea în gândirea contemporanilor drept ctitorie de mare rang. Chesarie Daponte o atribuia fără rezerve lui Matei Basarab și la vremea lui considera biserica mănăstirii Sărindar drept "podoaba" sau "minunea Bucureștilor" ²³. Nu au lipsit nici asocierile între această biserică și marea Sfânta Sofia din Constantinopol ²⁴.

Fragmentul de fundație descoperit ²⁵ are mici dimensiuni. El pare să sugereze o construcție cu o arhitectură originală de aspect bazilical. În acest context, cu atât mai interesante ni s-au părut vestigiile descoperite întâmplător în 1992, cu cât ele subliniau încă o dată geniala intuiție a lui Nicolae Iorga, care scria în 1939 că "Bucureștii căpătără" (de la Matei Basarab) clădirea bazilicală...de la Sărindar, cea mai mare din bisericile lui" ²⁶.

NOTE

1. În realizarea observațiilor ne-am bucurat de înțelegerea și concursul comandantului Cercului Militar Național, colonelul Petre Cocea, care a și pus la dispoziție forțele necesare lucrărilor.
2. Un ajutor deosebit în asigurarea condițiilor observațiilor ne-a fost oferit de către D.M.A.S.I. prin arhitectul Cristian Brăcăescu.
3. Ridicarea topografică a fost realizată de către inginerul Mehedințeanu de la D.M.A.S.I., căruia îi mulțumim.
4. Observații realizate de noi în cursul cercetărilor din luna octombrie 1992.
5. Alexandru Predescu, *Dâmbovița, apa dulce...*, București, 1970, p.229.
6. Marin Dumitrescu, preotul, *Istoricul a 40 de biserici din România*, IV, București, 1991, p.58.
7. George Ion Lahovary, *Marele dicționar geografic al României*, I, București, 1898, p.711.
8. Popescu Lumină, *Bucureștii din trecut și de astăzi*, 1935, p.677.
9. George Ioan Lahovary, *op. cit.*, p.73.
10. G.I.Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, București, 1899, p.210-212.
11. Ibidem.
12. Popescu Lumină, *op.cit.*, p.5.
13. Arh. Cristian Moisescu, *Un monument bucureștan dispărut – Biserica mănăstirii Sărindar*, în "Revista muzcelor și Monumentelor. Monumente", 2, 1976, p.61.
14. Popescu Lumină, *op.cit.*, p.643.
15. Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, Editura Academiei, București, 1961, p.11.
16. Alexandru Predescu, *op.cit.*, p.209.
17. Dan Berindci, Sebastian Bonifaciu, *București Ghid turistic*, București, 1978, p.42.
18. Petre Dache, *Considerații privind dezvoltarea Bucureștilor în vremea lui Matei Basarab*, în "Matei Basarab și Bucureștii", București, 1983, p.25.
19. Alexandru Predescu, *op.cit.*, p.229.
20. Veniamin Nicolae, *Ctitoriile lui Matei Basarab*, Editura Sport-Turism, București, 1982, p.117.
21. Ibidem
22. Arh.Cristian Moisescu, *op.cit.*, p.59.
23. Hurmuzachi Eudoxiu, *Documente privitoare la istoria românilor adunate și publicate de...*, vol.XIII, p.254.
24. Popescu Lumină, *op.cit.*, p.166.
25. În anul 1997, arh. Cristian Moisescu atribuie boierilor Cocorești construcția bisericii de zid a Zlătarilor la sfârșitul secolului al XVI-lea. Matei Basarab a putut ctaji chiliile mănăstirii.
26. N. Iorga, *Istoria românilor*, VI, p. 86; N. Iorga, *Istoria Bucureștilor*, Buc. 1938, p. 64.; vezi și Veniamin Nicolae, *op. cit.*, p. 117.